

Interviu su Jimu Jarmuschu — p. 3

Žaidimai druskos kauliukais — p. 7

Palanga iš velnio rato — p. 11

Atgimę „Šiaurės katinai“ — p. 12

Kodėl Lietuvoje nebesinori gyventi

DAINIUS RAZAUSKAS

Liežuvis sunkiai verčiasi taip sakyti – „Lietuvoje nebesinori gyventi“, nes čia mano namai, mano tėviškė ir mano Tėvynė. Ir vis dėlto šitoks jausmas tolydžio stiprėja, todėl stačiai būtina į jį atgręžti akis. Nenusigręžti nuo šito jausmo, nebėgti nuo jo mintimis – kad netektų bėgti kūnu.

Iškart reikia atkreipti dėmesį, kad į šį klausimą yra susilieję – arba, tiksliau, iš jo išsišakoja – du Lietuvai itin skaudūs klausimai: „Kodėl nesinori gyventi?“ ir „Kodėl norisi gyventi ne Lietuvoje?“ Dvi mūsų opos – savižudybė ir emigracija. Jei neišsižadi Lietuvos, prarandi norą gyventi; jei tavo noras gyventi stipresnis, esi priverstas išsižadėti Lietuvos. Tarsi „Lietuva“ ir „gyvenimas“ būtų nebesuderinami.

Šiaip jau „nenoras gyventi“, giliau pažvelgus, yra netiesa. Tokio dalyko kaip grynas „nenoras gyventi“ iš esmės nėra: už jo slypi galbūt nesuvoktas, neišreikštas „nenoras gyventi *taip*“, vadinasi, noras, galbūt didelis noras gyventi *kitaip*, toks didelis, kad *šitaip* gyventi darosi nebeįmanoma. Kai žmogus pasijunta nebegalintis gyventi *šitaip*, tačiau *kitaip* gyventi nemato vilties, jam ir pasirodo, kad jis „nebesinori gyventi“. O jeigu *šitaip* žmogus susieja su *čia* arba pakeičia į *čia*, tai atsiranda viltis, kad galbūt *kitaip* gyventi galima *kitur*. Taigi šitas emigranto *kitur* – „ne Lietuvoje“ – iš esmės nėra geografinė nuoroda. *Kitur* iš esmės tereiškia *kitaip*.

Kaipgi mes *šitaip* nusigyvenome, kad išvis darosi nebeįmanoma gyventi? Ir kaipgi *kitaip* mums gyventi *čia*, kad nereikėtų viltis gyventi *kitur* arba net išvis nebegyventi?

Kiekvienu atveju tai labai asmenišką klausimą. Nes visi skaudūs, opūs klausimai yra labai asmeniškai – net kai jie ima sudaryti statistines daugumas. Kita vertus, kiekvienas asmeniškumas, pakankamai giliai pažvelgus, remiasi žmogiškosiomis bendrybėmis – viena arba kita visiems labai gerai žinoma, tik kiekvieno savaip patiriama bendražmogiška būseną.

Todėl ir apibendrinimus aš darysiu iš asmeninės patirties. Tiesą sakant, kaip ir kiekvienas, nes kitos patirties, be savo asmeninės, neturi niekas iš mūsų, net jei labai apeliuoja į „kitus“.

Kas bent kartą gyvenime yra gavęs į galvą, tas gal pastebėjo, kad pati ta vieta, kur taip nutiko, kurį laiką po to būna baisi: nors užpuolėk čia seniai nė kvapo, ją vis norisi aplenkti, o jeigu vis dėlto įsidrąsini eiti tiesiai, tai viduje visas nejučia ištempė, susitelki, tarsi pasiruoštum aną išgyvenimą pakartoti. Ir svarbiausia tokiu atveju netgi ne tai, kiek iš tavęs atėmė, ne tai, kaip skaudžiai sužeidė ar net sužalojo, o tai, kad parodė, jog tu – niekas, tuščia vieta. Ypač jeigu tai niekam nerūpi; arba jeigu kas nors matė ir dargi šaipėsi; arba jeigu tavo užpuolikai tebevaikšto nepakaltinami ir patys šaiposi iš tavęs, ir tuomet visi aplinkiniai, visas pasaulis nejučia darosi jų bendrininkas, o tu tiesiog nebejauti teisės būti.

Ir priešingai: stiprus teigiamas išpūdis irgi savaime suauga su vieta, kurioje jį patyrei, kuriam laikui nuspalvina ją savo spalva arba įkvepina savo kvapu. Pavyzdžiui, jeigu užpultas apsigynei (o juolab apgynei kitą!) ar bent neišsigandai, neištižai, nepasidavei, o drąsiai kovojai, net jei ir nepavyko nugalėti. Tuomet toje vietoje visuomet prisimeni, kad nesi bails, ir joje dar kurį laiką vis sugrįžta gaivinantis vidinės tvirtybės patyrimas. Ir jokios žaizdos tąsyk nė motais. O jei dar užpuolikai buvo sučiupti ir parklupdyti, priversti prieš tave mekenti, tai supranti, kad jie tik pavieniai vargšai nevykėliai, o tu – petys petin su kaimynais, tautiečiais, piliečiais, visais dorais pasaulio žmonėmis – nieko nebijai ir gali kalnus nuversti.

Kartais užtenka net visiškos smulkmenos: pavyzdžiui, ten, kur atsitiktinai radai pinigėlių, nejučia norisi paieškoti dar. Tarsi toje vietoje pinigėliai augtų kaip grybai! Galų gale tuo remiasi visos pasaulio šventos vietos: vieta, kur kaž-

kam regėjime pasirodė Marija, išpuošiamą ir visaip pagerbiama, ten einama melstis; vietos, kuriose mokė ir kentėjo Jėzus Kristus, tampa kalvarijomis ir netgi „perkeliomos“; medis, po kuriuo iš pasaulio sapno nubudo Buda, tampa piligrimystės ašimi ir t. t., ir pan.

Tiek atskiro žmogaus, tiek bendruomenės, visuomenės, visos žmonijos gyvenimo erdvė nėra tiesinė, euklidinė mokyklinės geometrijos arba Newtono fizikos erdvė. Jeigu jau ją galima palyginti su geometrine erdve, tai veikiau su netiesine, neeuklidine, skirtingos masės kūnų iškraipyta, įgaubta, išlenkta Einsteino fizikos erdve. Tik gyvenimo erdveje masę atstoja patyrimas ir jo gyvenimiškoji prasmė.



Aspazija Surgailienė. Iliustracija Žemaitės pasakai „Kiškėliai“. 1963

Nors metafora ir čia tebegalioja: juk išgyvenimas gali būti „sunkus“ (taigi „didelės masės“), „gilus“ arba „lengvas“, „paviršutiniškas“. Panašiai stiprus *į-spūdis* stipriai *į-spaudžia* savo pėdsaką sielos erdveje, įgaubia ją, palieka joje įdubą. O kadangi visi mus iš išorinio pasaulio pasiekę išpūdziai yra tiesiogiai susiję su to išorinio pasaulio vietomis, tai kiekviena iš jų, tų vietų, neišvengiamai susisieja su vienokiu ar kitokiu išpūdžiu mūsų sieloje, pradėdant visiškai menkais, vos tešvystelinčiais atmintyje ir baigiant lemtiniais, nuspalvinančiais, savaip pakreipiančiais visą gyvenimą.

Todėl visa mūsų gyvenimų aplinka yra tarsi „įelektrinta“ skirtingo ženklų (+ arba –) ir skirtingo stiprumo prasmių. Žmogaus gyvenimo aplinka visuomet „spinduliuoja“ vienokios arba kitokios prasmės bangą, gaidą, atitinkamą būties atspalvį, kuriuo jį norom nenorom „apšvitina“ – arba nušviesdama gyvenimą ir išgydydama nuo visų vėžių, arba, priešingai, nuodyte užnuodydama mirtinu radioaktyvumu.

Kitaip sakant, žmogaus gyvenimo *kaip* visuomet palieka pėdsaką *kur*, o *kur* savo ruožtu visuomet daugiau mažiau ryškiai spinduliuoja atitinkamą *kaip*.

Aš gimiau Vilniuje ir nuo 2,5 metų gyvenau Antakalnyje, o už lango per gatvę didžiąją dalį metų žydėjo, žaliavo ir paskui gražiai gelto obelių sodas, keistai išlikęs nepalietas socializmo statybų. Dabar jo nebėra – jo vietoje neteisėtai pastatytas leistinė aukštųjų viršijantis šiuolaikinis daugiabutis. Ačiū Dievui, kad aš savo buvusiam name nebegyvenu ir pro savo buvusį langą į pasaulį nebežiūriu! Kitaip kasdien nuo ryto ligi vakaro prieš mano akis kyšotų priminimas, kad nei sodams, nei teisei – vadinasi, mūsų tarpusavio sutarimui ir pagarbai – čia vietos nebėra. Todėl mane – kiekvieną iš mūsų – galima nustumti, paminti, apspjauti ir nusijuokti. Ir nieko nepadarysi, tik gūrinsi pro šalį nuleidęs galvą.

Paskui kurį laiką esu gyvenęs pačiame Antakalnio gale, paskutiniame name, už kurio į šiaurę ir rytus jau driekėsi pievos ir šilai. Dabar jų ten nebėra – ten neteisėtai pastatytas dangoraižis, viršijantis visas išvaizduojamas leistinio aukštumo ribas ir matomas bene iš viso Vilniaus. Taigi jis į visas puses, po visą Vilnių spinduliuoja vieną labai aiškų dalyką, plačiai visus švitina labai įtaigia mintimi: jūs esate niekas, jus galima nustumti, pervažiuoti ir apspjauti, o visos jūsų teisės ir teisybės – šikpopieris. Juolab kad tą patį spinduliuoja mūsų valdžios dangoraižiai Europos aikštėje, pamynę po pamatais visas viltis išsaugoti nepakartojamą Europos mastu Vilniaus kraštovaizdį.

Už kokio kilometro pusantruo nuo Antakalnio, šile, dabar priklausančiame Pavilnių regioniniam parkui, kitados buvo toks mūsų vadinamas Slalomo kalnas, kurį žino visi bent kiek vyresni Antakalnio gyventojai. Nuo jo nusileisti rogėmis vaikui reikėdė garbę ir pripažinimą, nusileisti slidėmis – paaugliui, daugelis ten ir bus išmokę slidinėti. Augesni, pažėgesni ten nešdavosi slalomo slides – anuomet dar retenybė. Vienu metu ten netgi buvo keltuvas, nors šiaip jaunam ir užlipti pakraščiu ne bėda. Tik savo kojomis užlipęs, sušilęs tai jau iškart žemyn nešoksi, todėl ant keliuko, ėjusio kalno viršumi, iš termosų būdavo geriama arbata, šnekučiuojama, snobai puikuodavosi rimtesnių markių slidėmis bei spalvingais slidinėjimo kostiumais. Kalnas buvo Antakalnio žiemos laisvalaikio centras, žinomas visame Vilniuje, savaitgalį čia nesitaręs galėjai ateiti ir susitikti būrį draugų ir pažįstamų, pasišnekėti. Čia virė gyvenimas, klegėjo vaikai, perspėjamai šūkavo mamos, spindėjo šypsenos, skambėjo juokas. Ačiū Dievui, turiu vieną kitą seną nuotrauką iš čia. Nes kalno nebėra. Jį „prichvatizavo“, užgrobė, perkasė ir apsitvėrė vietos gyventojas, kurio sklypo tvora seniau ėjo palei tą keliuką ant kalno ir niekam nekliudė. Dabar ir keliuko nebėra – ant jo stovi du neteisėti dviaukščiai mūrinukai. Ten dabar lengvai nė nebepraėsi. O ir nesinori, nes kiekvienąsyk šiaip ne taip prasėlinęs atšlaite patvoriais visuomet paskui kurį laiką nebegali pakelti galvos. Nes aiškiai supranti, kad esi niekas, kad tave galima pastumti, spjauti tau į veidą visiems matant, vidury dienos, ir nieko.

Mus galima pastumti, apspjauti vidury dienos, išsityčioti – ir nieko!

Galėčiau tokių „radiacijos šaltinių“, tokių „švyturių“ priminėti daug, perdėm daug. Tolstant nuo mano gyventų ir man brangiausių vietų, mane jie „švitina“ gal kiek silpniau, užtat stipriau kitus, gyvenusius ir tebegyvenančius jų pašonėje.

Apsidairykite aplink save, po visą Vilnių, po visą Lietuvą, po neapsakomo grožio mūsų ežerus, kalvas ir miškus. Ar girdite skaudžiai pažįstamą gaidą: mes esame niekas, šiukšlės, suglamžyti ir numesti šikpopieriai. Tu esi niekas, šiukšlė, suglamžytas ir numestas šikpopieris. Nebent spėjai pats sau vienas patyliukais ką pasigrobtį ir kitų sąskaita užsitverti. Nes šiukšlei nieko kito ir nelieka.

